УДК 342.9:343.359:339.543(477)

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.039

Переверзева Валерія Леонідівна
студент, Дніпровський національний університет внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНА ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Анотація. Правове регулювання відповідальності за порушення митних правил в Україні ґрунтується на диференціації протиправних діянь залежно від характеру порушення, його суспільної небезпечності, предмета незаконного переміщення та наслідків для економічних інтересів держави. Адміністративна відповідальність застосовується за наявності відповідного складу правопорушення, якщо діяння не утворює складу кримінального правопорушення. Кримінальна відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон України характеризується вищим ступенем державного примусу. Законодавець застосовує диференційований підхід до правової охорони митних відносин. Рішення Конституційного Суду України від 5 липня 2023 року підтверджує необхідність застосування принципів справедливості, пропорційності та правової визначеності в адміністративно-деліктному провадженні. Ефективність державної митної політики залежить від збалансованого поєднання невідворотності юридичної відповідальності, належних процесуальних гарантій і превентивних механізмів. Перспективними напрямами вдосконалення є запровадження автоматизованого аналізу ризиків, інтеграція інформаційних систем митних і правоохоронних органів та посилення міжнародного обміну митною інформацією.

Ключові слова: митні правила, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, контрабанда, митний контроль, порушення митного законодавства, пропорційність санкцій.

Abstract. Legal regulation of liability for customs violations in Ukraine is based on the differentiation of unlawful acts depending on the nature of the violation, its social danger, the subject of illegal movement and the consequences for the economic interests of the state. Administrative liability applies where the relevant elements of an offence are present, provided the act does not constitute a criminal offence. Criminal liability for illegal movement of goods across the customs border of Ukraine is characterised by a higher degree of state coercion. The legislator applies a differentiated approach to the legal protection of customs relations. The decision of the Constitutional Court of Ukraine of 5 July 2023 confirms the necessity of applying the principles of fairness, proportionality and legal certainty in administrative-delict proceedings. The effectiveness of state customs policy depends on a balanced combination of the inevitability of legal liability, adequate procedural guarantees and preventive mechanisms. Promising directions for improvement include the introduction of automated risk analysis, integration of information systems of customs and law enforcement agencies, and strengthening of international customs information exchange.

Keywords: customs rules, administrative liability, criminal liability, smuggling, customs control, customs legislation violations, proportionality of sanctions.

Вступ

Правове регулювання відповідальності за порушення митних правил в Україні ґрунтується на диференціації протиправних діянь залежно від характеру порушення, його суспільної небезпечності, предмета незаконного переміщення та наслідків для економічних інтересів держави. Відповідно до статті 458 Митного кодексу України [1] порушення митних правил визначається як протиправна, винна дія або бездіяльність, що посягає на встановлений законодавством порядок переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон, здійснення митного контролю та оформлення. Адміністративна відповідальність застосовується за наявності відповідного складу правопорушення, якщо діяння не утворює складу кримінального правопорушення.

Адміністративні санкції виконують не лише каральну, а й превентивну функцію, спрямовану на запобігання порушенням митного законодавства. Водночас застосування значних штрафів потребує обов'язкового встановлення вини, належного доказування обставин правопорушення та дотримання принципу пропорційності між тяжкістю діяння і розміром стягнення. Особливої уваги потребує розмежування умисного приховування товарів і помилок під час декларування, оскільки неправильне визначення митної вартості або товарного коду не завжди свідчить про наявність протиправного умислу.

Результати та обговорення

Кримінальна відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон України характеризується вищим ступенем державного примусу та застосовується у випадках, прямо визначених Кримінальним кодексом України. Важливим етапом реформування відповідного законодавства стало прийняття Закону України від 9 грудня 2023 року № 3513-IX, яким запроваджено кримінальну відповідальність за контрабанду товарів та підакцизної продукції. Стаття 201-3 КК України встановлює відповідальність за переміщення товарів у значному розмірі поза митним контролем або з приховуванням від нього, а стаття 201-4 передбачає відповідальність за аналогічні дії щодо підакцизних товарів. Станом на 2026 рік кримінально-правовий поріг значного розміру для контрабанди звичайних товарів становить 8,32 млн грн, великого розміру – 16,64 млн грн; для підакцизних товарів відповідні показники становлять 1,248 млн грн і 2,496 млн грн. Водночас стаття 201 КК України передбачає кримінальну відповідальність за контрабанду культурних цінностей, зброї та інших визначених законом небезпечних предметів незалежно від їхньої вартості, а стаття 305 – за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів [2].

Отже, визначальними критеріями криміналізації виступають не лише економічний масштаб незаконного переміщення, а й особлива небезпечність предмета правопорушення. Порівняльний аналіз адміністративної та кримінальної відповідальності демонструє, що законодавець застосовує диференційований підхід до правової охорони митних відносин. Проте значні вартісні пороги кримінальної відповідальності створюють ризики використання схем штучного дроблення товарних партій, тому належна правова оцінка потребує дослідження фактичної єдності протиправної діяльності, взаємозв'язку окремих операцій та ролі їх учасників.

Особливу проблему правозастосовної практики становить забезпечення належного процесуального механізму притягнення до відповідальності за порушення митних правил, оскільки встановлення факту незаконного переміщення товарів не може автоматично розглядатися як достатня підстава для застосування санкцій. Відповідно до статті 522 Митного кодексу України розгляд справ про порушення митних правил здійснюється митними органами або місцевими загальними судами залежно від виду правопорушення. Зокрема, справи, передбачені статтями 472, 482–485 МК України, належать до компетенції судів. Практичні труднощі виникають під час встановлення достовірної вартості товарів, оцінювання документів про походження продукції, визначення суб'єктивної сторони діяння та доведення причетності конкретної особи до протиправного переміщення [3, с. 138].

Важливе значення для вдосконалення відповідного механізму має Рішення Конституційного Суду України від 5 липня 2023 року № 5-р(II)/2023, у якому встановлено неконституційність положення частини першої статті 483 МК України щодо обов'язкового поєднання штрафу та конфіскації без можливості індивідуалізації адміністративного стягнення. Конституційний Суд звернув увагу на необхідність забезпечення справедливого балансу між захистом економічних інтересів держави та правом особи на мирне володіння майном. Подальші законодавчі зміни спрямовувалися на розширення можливостей індивідуалізації санкцій. З науково-практичного погляду зазначена позиція підтверджує необхідність застосування принципів справедливості, пропорційності та правової визначеності не лише у

кримінальному, а й в адміністративно-деліктному провадженні. Особливо важливим є недопущення подвійного притягнення особи до відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а також забезпечення права на захист, оскарження рішень митних органів і незалежний судовий розгляд [4, с. 48].

Відповідно, оцінювання ефективності адміністративної та кримінальної відповідальності доцільно здійснювати не лише за кількістю складених протоколів і відкритих кримінальних проваджень, а й за часткою підтверджених правопорушень, результатами судового розгляду, фактичним стягненням штрафів та відшкодуванням заподіяних бюджету збитків. Перспективними напрямами вдосконалення правового механізму протидії митним правопорушенням є запровадження поглибленого автоматизованого аналізу ризиків, інтеграція інформаційних систем митних і правоохоронних органів, посилення міжнародного обміну митною інформацією, забезпечення прозорості митних процедур та вдосконалення методик визначення вартості товарів.

Висновки

Таким чином, ефективність державної митної політики залежить від збалансованого поєднання невідворотності юридичної відповідальності, належних процесуальних гарантій і превентивних механізмів, спрямованих на усунення причин та умов незаконного переміщення товарів через митний кордон України. Кримінально-правові заходи повинні застосовуватися передусім до суспільно небезпечних форм контрабанди, тоді як адміністративна відповідальність має забезпечувати оперативне й пропорційне реагування на менш небезпечні порушення.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 (дата звернення: 18.11.2026)
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 18.11.2026)
3. Шевчук О. М., В. В. Зуй. Порушення митних правил, як підстава адміністративної відповідальності. Актуальні проблеми держави і права 102. 2024. С. 133-139.
4. Гуцул І. А. Порівняльно-правовий аналіз відповідальності за порушення митного законодавства України та Європейського Союзу. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2025. С. 45-49.